

Asia: VN/19527/2024

Luonnos hallituksen esitykseksi henkilöön liittyvää irtisanomisperustetta koskevan lainsäädännön muuttamisesta (työsopimuslain ja merityösopimuslain muuttaminen)

Lausunnonantajan lausunto

1. Yleistä lausuttavaa esitysluonnoksesta

Monimuotoiset perheet -verkosto ei kannata esitystä irtisanomissuojan heikentämisestä, sillä se voi heikentää haavoittuvassa perhetilanteessa olevien toimeentuloa, perheen elatusta ja työllistymismahdollisuuksia.

Vaatimustamme luopua esityksestä perustelemme seuraavasti:

1. Kasvava epävarmuus: Muutos lisää myös esityksen mukaan epävarmuutta työntekijöillä, joiden työkyky on heikentynyt esimerkiksi sairauden, mielenterveysongelmien tai yksityiselämän haasteiden vuoksi (s. 35). Verkosto huomauttaa, että erilaiset perhetilanteet – kuten lapsen tai puolison kuolema, lapsettomuuskriisi, haastava ero tai yhden vanhemman perheen arki – voivat vaikuttaa työkykyyn samalla, kun irtisanomissuojan heikennys lisää toimeentulon epävarmuutta.

2. Vaikutukset syntyvyyteen: Esityksen vaikutusarvioiden mukaan (s. 36) irtisanomissuojan heikennys voi heikentää syntyvyyttä. Esityksessä viitataan italialaiseen tutkimukseen (2005), joka osoitti, että irtisanomissuojan heikennys laski syntyvyyttä 1,4 prosenttia niillä naisilla, joihin muutos vaikutti. Tutkimusten mukaan erityisesti korkeasti koulutetut naiset, jotka jo kohtaavat raskaus- ja perhevapaasyrjintää (esim. Attila et al. 2024), voivat lykätä tai luopua lapsitoiveen tavoittelemisesta.

Syntyvyyden kohentamiseen tehdyssä muistiossa (Valtioneuvoston julkaisuja 2025:35) myös todetaan, että toimeentuloon liittyvät tekijät korostuvat lapsettomilla, lasta toivovilla miehillä.

Erityisesti heikommassa työmarkkina-asemassa ja matalasti koulutetummilla miehillä kuilu lapsitoiveiden ja niiden toteutumisen välillä on suuri, ja siksi myös tähän ryhmään kohdistuvat heikennykset voivat vaikuttaa syntyvyyteen. Muistiossa todetaan myös, että perheiden päätöksiin, yritetäänkö perheeseen hankkia lisää lapsia, vaikuttavat usein toimeentulon, työn ja perheen yhteensovittamisen sekä asumisen ja jaksamisen haasteet.

3. Syrjinnän riski kasvaa: Esityksen vaikutusarvio (s. 37) tunnistaa, että syrjinnän osoittaminen voi vaikeutua, jos työnantaja vetoaa lailliseen, henkilöperustaiseen irtisanomisperusteeseen. Se heikentää erityisesti monimuotoisissa perhetilanteissa elävien työntekijöiden asemaa ja vaikeuttaa heidän työllistymistään uudelleen.

4. Riittämätön syrjintäsuoja: Kansainväliset velvoitteet irtisanomissuojasta (s. 22–23) eivät tällä hetkellä toteudu riittävästi monimuotoisissa perhetilanteissa. Moniperustainen syrjintä – jossa perhemuoto, sukupuoli ja vähemmistöasema vaikuttavat samanaikaisesti – voi jäädä usein tunnistamatta, eivätkä tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslait tarjoa riittävää suojaa esimerkiksi hedelmöityshoidoissa käyvälle, adoptioprosessissa olevalle tai yhden vanhemman perheelle.

5. Työttömyysturvan viive: Henkilöperusteisessa irtisanomisessa työntekijä menettää työttömyysturvan 45 päivän ajaksi. Tämä asettaa erityisesti yhden vanhemman perheet taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen. Myös muissa perhetilanteissa – kuten kahden kulttuurin perheissä ja sateenkaariperheissä – työllisyysasteet voivat jo valmiiksi heikentää perheen toimeentuloa.

2. Asiallisen syyn vaatimus ja sen täsmentäminen (luonnoksen 7 luvun 2 §:n 1 momentti)

Monimuotoiset perheet -verkosto vastustaa esitystä kohdassa 1 mainituista syistä. Verkosto ennakoii, että painavasta syystä luopuminen voi heikentää monimuotoisten perheiden työllisyyttä ja lisätä riskiä, ettei moniperustaista syrjintää tunnisteta tilanteessa.

Monimuotoinen perhetilanne voi vaikuttaa esihenkilön tai työyhteisön näkökulmasta haastavalta, koska se voi edellyttää enemmän joustoja ja sopeutumista. Erityisen altis kohta syrjinnälle on muutos perhetilanteessa, kuten ero puolisoista, puolison tai lapsen kuolema, uusperheytyminen tai lapsen vuoroasuminen, jos työntekijä on tarvinnut joustoja vähemmän ennen muutosta.

Myös verkoston kysely luottamushenkilöille (N = 1 408) osoittaa, että muutos perhesuhteissa, kuten ero puolisoista ja sen myötä lisääntyvät jouston tarpeet, voivat heikentää vanhemman asemaa työyhteisössä (Moring & Kaunisto 2021). Muu työyhteisö voi kokea haastavana työntekijän, joka on usein poissa lasten tai oman sairastelunsa vuoksi. Tämä näkyi erityisesti yhden vanhemman perheissä, uusperheissä ja monikkoperheissä.

Verkoston ja akavalaisten liittojen esihenkilökysely (N = 352) osoittaa, että haastavat perhetilanteet ovat vaikuttaneet esihenkilöiden mielikuviin ja mielipiteisiin työntekijöistä. Se on heijastunut myös rekrytointipäätöksiin.

Yleisimmin haastava perhetilanne oli vaikuttanut esihenkilöiden asenteisiin yhden vanhemman perheiden kohdalla. Se on huolestuttavaa, sillä yhden vanhemman perheiden työllisyysaste on selvästi heikompi kuin kahden vanhemman perheissä, erityisesti pikkulapsiaikana ja lapsen aloittaessa koulun (esim. Zad 2022).

3. Kokonaisarviointin perusteet (luonnoksen 7 luvun 2 §:n 2 momentti)

Monimuotoiset perheet -verkosto korostaa, että kokonaisarvioinnissa tulisi huomioida myös työsyynnän riski sekä perheestä johtuvat syyt tai elämäntilanteesta johtuva täsmätyökykyisyys, jotka voivat vaikuttaa työntekijän suoriutumiseen.

Esimerkiksi toistuvat myöhästymiset voivat johtua vanhemmasta riippumattomista syistä, kuten lapsen koulukyydeistä, jotka eivät kulje aina ajallaan. Samoin lapsen saattaminen varhaiskasvatukseen voi aiheuttaa ennakoimattomia viivästyksiä. Tällaiset tilanteet voivat olla erityisen haastavia esimerkiksi monikkoperheille, erityistarpeisen lapsen huoltajalle, yhden vanhemman perheille ja leskiperheille.

4. Uudelleensijoitusvelvollisuutta koskeva muutos (luonnoksen 7 luvun 2 §:n 3 momentti)

Monimuotoiset perheet -verkosto kiittää, ettei esityksessä lasketa irtisanomiskynnystä työntekijän sairauden, vamman tai tapaturman perusteella. Verkosto toivoo, että samalla esityksessä mainitaan selkeästi myös perheeseen liittyvät tilanteet, joissa irtisanomiskynnystä ei alenneta. ILO:n sopimuksen 158. artikla listaa pätemättömiksi irtisanomisperusteiksi myös elatusvelvollisuuden, sukupuolen, perhesuhteet ja raskauden. Monimuotoiset perheet -verkosto muistuttaa, että raskauteen on rinnastettava muu lapsen odotus tai lapsitoive, kuten esimerkiksi adoptio, sijaisvanhemmuus tai hedelmöityshoidot.

Työnantajan velvollisuutta tarjota muuta työtä ei saa heikentää tilanteissa, joissa työntekijän työkyky ja -teho ovat tilapäisesti alentuneet perhetilanteen vuoksi. Jos suoja ei ole selkeä, esitys voi luoda kannustimen irtisanoa työntekijä sen sijaan, että työtehtäviä järjestettäisiin uudelleen. Henkilöperusteisen irtisanomisen jälkeen työntekijän voi olla vaikea työllistyä uudelleen, ja perheen taloudellinen tilanne voi heikentyä merkittävästi.

Verkoston kyselyissä (N = 1 761) haastavassa perhetilanteessa olevia on painostettu irtisanoutumaan tai irtisanottu. Toisaalta monissa tapauksissa työntekijöiden tai esihenkilöiden työtehtäviä on myös järjestelty uudelleen, mikä on mahdollistanut työssäkäynnin esimerkiksi yksinhuoltajille, läheisen kuoleman kokeneille ja puolisoista eroaville. (Esim. Moring & Kaunisto 2021.)

5. Varoittamista koskevat muutokset (luonnoksen 7 luvun 2 b §)

Monimuotoiset perheet -verkosto ei kannattaa varoittamisvelvollisuuden heikentämistä. Työntekijälle on annettava mahdollisuus korjata toimintaansa, ja paras ohjeistus on selkeä kirjallinen varoitus. Erityisesti heikommassa työmarkkina-asemassa olevat, kuten maahanmuuttotautaiset ja täsmätyökykyiset, tarvitsevat selkeän, kirjallisen varoituksen.

6. Merityösopimuslain muuttaminen

-

7. Muut huomiot

Monimuotoiset perheet -verkosto vaatii, että esityksen vaikutukset syntyvyyteen ja miesten lapsitoiveiden toteutumiseen arvioidaan huolellisesti. Samalla on arvioitava kaikkien tällä vaalikaudella sosiaaliturvaan ja työsuhteturvaan tehtyjen heikennysten kokonaisvaikutukset.

Arviossa on huomioitava vaikutukset eri perhemuotoihin, sukupuolten tasa-arvoon ja lapsiperheellistymisessä olevien toimeentuloon ja haluun toteuttaa lapsitoive. Esimerkiksi työttömyysturvaan tehtyjen heikennysten yhteisvaikutusten arvioinnissa on havaittu, että ikäryhmittäisessä tarkastelussa suurimmat vaikutukset kohdistuvat 18–24-vuotiaisiin, ja muita suurempia vaikutuksia havaittiin myös 25–34-vuotiaiden ikäryhmässä.

Eri perheryhmistä on tarkasteltava vaikutuksia erityisesti yhden vanhemman perheisiin, vuoroasuvien lasten perheisiin, etävanhempiin, sateenkaariperheisiin, lapsikuolema- ja leskiperheisiin, kahden kulttuurin perheisiin ja uusperheisiin. Vaikka esityksen sukupuolivaikutusten arvion (s. 36) mukaan esitys vaikuttaa todennäköisesti enemmän miehiin kuin naisiin, verkosto muistuttaa, että työmarkkinajärjestöjen mukaan esityksen heikennykset irtisanomissuojaan vaikuttavat enemmän naisvaltaisilla kuin miesvaltaisilla aloilla työehtosopimusjärjestelmän vuoksi. Samalla esitetyt muutokset voivat heikentää myös miesten mahdollisuuksia perustaa perhe sekä yhdistää työ ja perhe-elämä – erityisesti matalammin koulutettujen ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevien miesten ja isien kohdalla.

Monimuotoiset perheet -verkostoon kuuluvat perhejärjestöt kaipaavat myös enemmän perusteluita, miksi hallitus esittää asioita, jotka voivat vaikuttaa laskevaan syntyvyyteen sekä heikentävät lapsiperheellisten työssäkäynnin ja -pysymisen mahdollisuuksia samalla, kun työttömyysturvaa on heikennetty.

Tällä vaalikaudella on tehty erittäin vähän esityksiä, jotka edistävät haastavassa perhetilanteessa olevien tai lasta toivovien työllistymistä ja työssäkäynnin onnistumista. Eri perhetilanteissa olevien työllistymistä voivat tukea esimerkiksi seuraavat Monimuotoiset perheet -verkon sivuilta löytyvät ehdotukset: <https://www.monimuotoisetperheet.fi/tyo-ja-perhe/tyollistyminen-eri-perhetilanteissa/>

Lähteet:

Attila, H. et. al (2024): Raskaussyrjintä Suomessa : Vuoden 2024 väestötutkimuksen tuloksia. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2024:20. Osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8426-4>

Moring, Anna & Kaunisto, Tiina-Emilia (2021): Miten työelämän perheystävällisyydessä huomioidaan perhetilanteiden monimuotoisuus? Työelämän tutkimus Vol 19 Nro 4. Osoitteessa: <https://journal.fi/tyoelamantutkimus/article/view/112504>

Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi : Väestöpoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän muistio. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:35. Osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-877-2>

Zad, Youssef (2022): Analyysi: Yhden vanhemman perheet yleistyvät nopeasti. Suomen Startup-yhteisö. Osoitteessa: <https://startupyhteiso.com/fi/blogi/analyysi-yhden-vanhemman-perheet-yleistyvat-nopeasti/>

Kaunisto Tiina-Emilia
Monimuotoiset perheet -verkosto / Sateenkaariperheet ry